

KAPRONCZAY KATALIN

PhD.

Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtár és Levéltár
kapryka@t-online.hu

PÉTER H. MÁRIA: GYÓGYSZERÉSZKÉPZÉS A FERENC JÓZSEF TUDOMÁNYEGYETEMEN 1872–1919 KÖZÖTT

Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2019, 104 lap

Kolozsvár felsőszintű oktatásban való részvétele már a XVIII. században megindult. Mária Terézia átfogó egészségügyi rendeletének végrehajtása csak megfelelő számú szakember által vált megvalósíthatóvá, ezért oktatáspolitikája is erőteljes változást, fejlődést kívánt. A nagyszombati magyar egyetem orvosi karának létrehozása (1769) volt az első lépés ez irányba, de hamarosan felmerült egy második magyar egyetem alapításának gondolata, szükségessége.

Erdély, egész pontosan Kolozsvár mutatkozott a legalkalmasabb helyszínnek, ahol a jezsuita rend főiskolája – némi átszervezés után – megfelelőnek ígérkezett a terv megvalósítására. A Habsburg birodalmi szemlélet azonban számban korlátozta a felsőszintű intézetek számát, így a lembergi egyetem megalapítása után (1781) Kolozsváron már csak főiskola jellegű tanintézet létesítését engedélyezték. Az intézmény líceumból, jogakadémiából és sebészeti intézetből állt. Csak a bölcséleti alapképzést nyújtó líceum elvégzése után lehetett a jogi, illetve a sebészeti képzésre jelentkezni, így alkotott egységet az intézmény szerkezete. A sebészeti tanintézet az 1775. január 26-án kelt uralkodói rendelet nyomán kezdte meg működését. Az orvos-sebészeti tanintézet felépítése, szervezete, jogállása, elnevezése, tanrendje az idők során változásokon esett át, de egészen az 1872. évi XIX. törvény életbelépéséig – a kolozsvári magyar királyi egyetem felállításáig – eredményesen működött. A négy karral létrehozott kolozsvári egyetemen már az induláskor helyet kapott a gyógyszerészek képzése is.

A gyógyszerészek kötelezően egyetemi szintű képzésének bevezetése előtt a gyógyszerészet ún. szabad foglalkozás (*ars libera*) volt. Az 1770. évi *Generale Nomativum*ban előírt tankötelezettség alkalmazása kétségtelen fordulatot hozott a patikusok oktatását

Beérkezett: 2020.01.15.

Közlésre elfogadva: 2020.05.22.

Copyright GERUNDIUM

illetően is. Korábban lényegesen „engedékenyebb” előírások alapján léphetett valaki a gyógyszerési pályára. A tizennegyedik életévét betöltött, alapfokú iskoláiban jó előmenetelt elért fiatal beállhatott tanulóknak egy patikába. A többéves gyakornoki idő (*tirocinium*) letöltése után gyógyszerészségéd lett, majd a megyei/városi tisztiorvos előtt letett sikeres vizsga után teljes jogú gyógyszerész lett. Később bizonyos tanfolyam elvégzését írták elő, a tanulmányok befejezéseként egy – ekkor már gyógyszerész taggal is rendelkező – bizottság előtt kellett vizsgát tennie. Az egyetemi képzésre csak azok iratkozhattak be, akik korábban több évig patikában dolgoztak, és az ún. *tirocinális* vizsgájuknak is sikeresen eleget tettek.

Az 1839-es és 1840-es rendeletek szabályozták a gyakornokok képzését, a gyakornoki tanfolyam előfeltételeként négy gimnáziumi osztály kiváló tanulmányi eredményel való elvégzését írták elő. Az 1851-es rendelkezés újabb szigorítást hozott, egyértelműen a gyógyszerészképzés színvonalának emelését szolgáló, amennyiben két évre emelték fel a képzési időt. Ez a lépés bizonyos értelemben közelebb hozta egymáshoz a magiszterképző tanfolyamot és az egyetemi gyógyszerészképzést, az egyetemi szintű gyógyszerészképzés voltaképpen a magiszteri tanfolyamból nőtt ki. A két képzési forma sokáig egymás mellett működött, az egyetemi diploma ugyanis csak a patikai tulajdonjog megszerzésének és a patika vezetésének volt előfeltétele, a beosztott gyógyszerési tevékenység gyakorlásához elegendő volt a tanfolyam sikeres elvégzése.

A kolozsvári gyógyszerészképzés – egészen 1948-ig – karközi jellegű volt, mivel a természettudományi (kémia, fizika, matematika) és az orvostudományi tárgyak (anatómia, élettan, gyógyszerstan, közegészségtan) oktatásához szükséges önálló intézmények létrehozására és fenntartására nem volt lehetőség a gyógyszerészhallgatók számára is. Ezért a Matematika–Természettudományi Kar és az Orvostudományi Kar együttműködése eredményeként vált valóra az oktatás.

Bár a gyógyszerészek képzésére vonatkozó szabályok folyamatosan változtak, az egyetemi tanulmányi idő változatlanul két év maradt. Az első tanév a Matematika–Természettudományi Karon zajlott a természettudományi alapismeretek elsajátításával. A tanári kar tagjai a tudományszak kiválóságai voltak: Abt Antal (természettan), Kanitz Ágost (növénytan), Entz Géza majd Apáthy István (állattan), Koch Antal majd Szádeczky-Kardoss Gyula (ásványtan), Fleischer Antal majd Fabinyi Rudolf (kémia). Az első félévben természettant, állattant és ásványtant hallgattak, heti 5-5 órában. A második félévben a vegytani gyakorlatok heti 15 órában, az általános és kísérleti vegytan heti 5 órában, valamint heti 5 órában növénytan (elméleti és gyakorlati ismeretek, szövettani vizsgálatok) volt az elrendelt tanrend. Vizsgakötelezettséget az első félév végén természettanból, a második félév után vegytanból és növénytanból írtak elő. Csak a sikeres vizsgát igazoló bizonyítvány bemutatása után iratkozhattak be az orvosi karra, a második év megkezdésére.

A második évben a gyógyszerismeretet kezdetben Ajtai Kováts Sándor oktatta az Általános Kór- és Gyógytani Intézetben. Nem kevésbé neves utóda Hőgyes Endre, akinek oktatói tevékenysége kiterjedt a gyógyszerhatástan, a gyógyszerészeti törvények, sőt

a kísérleti méregtan tárgykörökre is. 1883-tól Bókay Árpád vette át a feladatkört, javaslatára tangyógyszertár alakult „*recepturái dolgozda*” elnevezéssel. Az oktatott tárgyak köre ekkor bővült a „*Dolgozdaai gyakorlatok a gyógyszerertan és kísérletes kórtan köréből*” és a gyógyszerészet története témákkal. Őket Lőte József és végezetül Jakabházy Zsigmond követte a katedrán. Id. Hintz György, Issekutz Hugó neve és munkássága szintén új színekkel gazdagította az oktatást.

Jelentős eredménynek számított a már működő tanpatika egyetemi gyógyszerári rangra emelése az 1902. július 17-i rendelettel, miáltal a kolozsvári egyetemi gyógyszer-tár néhány évvel megelőzte a budapesti létrehozását (1907). Vezetését Issekutz Hugóra bízták, a feladatokat csak egyre gyarapodó szakszeméllyzettel tudták ellátni. Érdemes megjegyeznünk, hogy több gyógyszerésznőt is találunk a munkatársak sorában: Fáy Elvira (oklevél: 1910), Kopp Alice (oklevél: 1910–11), Lengyel Gabriella (oklevél: 1914–15) személyében.

A közegészségtan tantárgyat a gyógyszerésznövendékeknek csak az 1893–94-es tanévtől kezdték oktatni, az első tanár Rózsahegyi Aladár volt, aki heti 2-3 órában adta elő a tárgyat. Rózsahegyi halála után néhány éves kényszerű szünet volt, majd 1899-től Rigler Gusztáv vette át a tárgykör oktatását. Nevéhez fűződik az élelmiszervizsgálati gyakorlatok elnevezésű tantárgy bevezetése, heti 6 óra időtartamban.

A második év tantárgyainak óraszámja többször módosult, részben a témakör tartalmi követelményeinek változása, részben az előadó tanár kívánalmainak megfelelően.

A második év végeztével az orvosi karon tettek eleget a gyógyszerészi gyakorlati és elméleti szigorlatnak. A vizsgabizottság elnöke a mindenkori orvoskari dékán volt, a tagok között miniszteri küldött és néhány gyakorló gyógyszerész is helyet kapott. A gyakorlati szigorlat részeként az elemző és gyógyszerészeti vegytan, továbbá a gyógyszerisme terén kellett a jelöltnek tudását bizonyítania. Az elméleti szigorlat tárgyai az általános és gyógyszerisme vegytan, a gyógyszerisme és a gyógyszerészeti műtan voltak. A sikeres vizsgát az eskütétel követte, ezután vehette át a végzett hallgató a gyógyszerészmesteri (*magister pharmaciae*) oklevelet.

Nemcsak az egyetemi képzés történetében, hanem a szakma alakulását illetően is fontos dátum 1896. november 26-a, a nők egyetemi képzését lehetővé tevő rendelet életbe léptetése. Ennek köszönhetően iratkozott be a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemre elsőként Thinagel Szerafina, aki 1903-ban vehette át gyógyszerész oklevelét. Részletes képet kapunk a képzésben részt vevő és diplomát elért többi női hallgatóról is, számszerűen negyvenöttről. A történelmi események következtében közülük heten a szegedi vagy a budapesti egyetemen fejezték be tanulmányaikat.

A szakma tudományos elismerését bizonyító doktorképzés kezdete is több évtizeddel korábbra tehető. A bécsi egyetemen 1812-től több rendelkezés látott napvilágot a gyógyszerészek doktorálását szabályozandó, Magyarországon az 1892 augusztusában jóváhagyott rendelettel szabták meg a gyógyszerészek doktorálásának feltételeit. A kolozsvári egyetem azonban már indulásától lehetővé tette a gyógyszerészdoktori cím elnyerését. Az első gyógyszerésztudor Ember Bogdán volt, aki 1877 júniusában tette le

a doktori szigorlatot, néhány nappal később pedig Tomcsik József követte. Az utolsó doktori avatás 1918-ban volt, a három avatandó között találjuk Lengyel Gabriellát, az első doktori fokozatot elért gyógyszerésznőt. A kötet szerzője levéltári forrásokra támaszkodva tájékoztat a doktori címet elnyert gyógyszerészekről, a doktori értekezésekről.

A hallgatók életében minden időszakban fontos szerepet tölthettek be az egyetem keretében létrehozott érdekvédelmi egyesületek, a tanulmányaikhoz anyagi segítséget nyújtó alapítványok, ösztöndíjak, a különféle témában meghirdetett pályázatok. Minderről szintén pontos és részletes beszámolót olvashatunk a kötetben.

Ahogy a tudománytörténetben, az orvoslás történetében számos esetben már megtörtént, a történelmi események, a politikai döntések a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem létét és működését is alapjaiban megváltoztatták. 1918 decemberében került Kolozsvár román uralom alá. Az egyetem ugyan megkísérelte, hogy a korábbi keretek között működjön, de ez csakhamar lehetetlenné vált. Az egyetem vezetése és tanári kara megtagadta, hogy a román államnak hűségesküt tegyen, ezért katonai erővel eltávolították a tanárokat, az épületeket teljes berendezésükkel, a megalapítandó román egyetem részére lefoglalták. Ezzel Kolozsváron a Ferenc József Tudományegyetem tevékenységének első szakasza lezárult. A trianoni békekötés értelmében Romániához csatolt Kolozsvárról az 1921. évi XXV. törvénycikk életbe léptetése után a Ferenc József Tudományegyetemet Szegedre helyezték át. A Szegedre áttelepített egyetem nemcsak nevében vállalta a jogutódlást, tanszemélyzetének többsége is kolozsvári egyetem oktatója volt, ahogyan az első években a hallgatók jelentős hányada szintén a volt kolozsvári egyetem hallgatóiból került ki. Péter H. Mária tanulmányának befejező részében áttekinti ezt az „átmeneti” korszakot is, kiemelve azon előadókat, és nyomon követve azokat a hallgatókat, akik a kolozsvári egyetem működését folytatták, szellemiségét követték Szegeden.

A kolozsvári gyógyszerészképzés mintegy félévszázados történetét – az 1872–1919 közötti időszak – dolgozta fel legújabb művében Péter H. Mária rendkívüli részletességgel és alapaossággal. Megismertet a gyógyszerészek képzését szabályozó rendeletekkel mind az egyetemi képzést megelőző, mind az azt követő időszak vonatkozásában. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem gyógyszerészképzésének menetét, a képzésben részt vevő intézeteket és az oktatókat, a szigorlatok és egyéb vizsgakötelezettségek formai és tartalmi elemeit egyaránt teljes részletességgel feltárja a szerző. Külön fejezetet szentel a vizsgáztató bizottságok feladatának, személyi összetételének, a sikeres záróvizsgát tett gyógyszerészek hivatalos minősítésének, eskütételük részletes ismertetésének.

Péter H. Mária a gyógyszerészet-történetet ismét egy olyan munka összeállításával ajándékozta meg, amelynek jelentős része eddig kevésbé ismert levéltári adatközlés. A tanulmányt az anyag feldolgozása, formába öntése, a sokirányú szempontok alapján készült táblázatok, statisztikák egyaránt az erdélyi gyógyszerészet múltját feltáró alapvető, nélkülözhetetlen forrásai közé emeli. A szerző korábban megjelent köteteinek sorában újabb értékes láncszem a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen folyó gyógyszerészképzés történetét nyomon követő munka.